

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

Nova aproximació a l'estudi dels proclítics del català central septentrional
Elisenda Campmany Jané

Catalan Review, Vol. XIX, (2005), p. 59-77

NOVA APROXIMACIÓ A L'ESTUDI DELS PROCLÍTICS DEL CATALÀ CENTRAL SEPTENTRIONAL*

ELISENDA CAMPMANY JANÉ

ABSTRACT

Traditional studies of Catalan dialectology have always included the variety spoken in the North-eastern area in the group of dialects that have CV pronominal clitics instead of the innovative VC standard forms (e.g., *me* instead of *em* 'me'). It is also well accepted that nowadays there is variation between CV and VC clitics, the latter being considered the result of the increasing influence of the standard. Our goal is to check the scope of this variation and determine if there are internal factors that favour the shift to VC forms.

Unlike previous studies, our description will not be based on data from questionnaires but on data from spontaneous texts recorded in two corpora: the *Atlas lingüístic del domini català*, compiled in the 60s, and the *Corpus Oral Dialectal*, compiled in the 90s. The data unexpectedly show that, although there is a tendency towards the loss of CV clitics along the time, all the speakers, including the oldest ones, use more VC than CV forms, which cannot be entirely attributed to the influence of the standard. We conclude that VC clitics have a deep-rooted presence and are favoured by certain syntactic contexts that are well determined by language universals.

INTRODUCCIÓ

Aquest article proporciona un estudi complet sobre la variació que presenten els pronoms febles de 1a persona singular, 2a persona singular, reflexiu de 3a persona i partitiu en posició proclítica al català central septentrional. Amb aquesta denominació s'ha volgut englobar el

*Aquest article constitueix un resum del meu treball d'investigació *Els clitics pronominals en posició proclítica al català central septentrional*, el qual va ser revisat per Maria-Rosa Lloret, a qui agraeixo les millores que hi ha introduït. També agraeixo a Maria Pilar Perea la bona disposició a l'hora de facilitar-me material del COD i a Òscar Bladas l'interès per resoldre'm dubtes a l'entorn de qüestions sintàctiques i pragmàtiques. Convé remarcar que la versió final de l'article s'ha vist beneficiada per les valuoses observacions de dos revisors anònims. Aquest treball s'inscriu en el marc del projecte ECOD (HUM 2004-01504/FILO) del Ministeri de Ciència i Tecnologia i el FEDER, i s'ha dut a terme gràcies a una beca predoctoral per a la formació de personal investigador de la Generalitat de Catalunya (2003FI). El projecte forma part de la xarxa temàtica 2004 XT 00078 i del grup de recerca consolidat 2005 SGR 01046, finançats per la Generalitat de Catalunya.

català parlat a les comarques de l'Alt i el Baix Empordà, la Selva, el Gironès, el Pla de l'Estany, la Garrotxa, el Ripollès i la Cerdanya. El català d'aquesta àrea no sol figurar en els manuals de dialectologia com a varietat diferenciada, tot i que la seva inclusió ha estat reivindicada per alguns lingüistes (Colomina, *Dialectologia* 121-24). J. Veny i altres autors han parlat d'un català septentrional de transició, circumscrit al sector nord de l'Alt Empordà, la Garrotxa, el Ripollès i tota la Cerdanya, i definit per la isoglossa que, a començaments del segle XX, separava "els territoris que deien *cantu* (o *càntut* o *càntuc*) enfront dels que deien *canti*" (Veny 32). La reculada actual d'aquesta isoglossa i la notable variació lingüística que presenten les comarques més septentrionals del català central han alimentat la indefinició d'aquest espai lingüístic.¹

Tot i que fins ara no se n'ha fet cap estudi monogràfic, tradicionalment s'havia considerat que al sector més septentrional del català central els clítics adoptaven les formes plenes, és a dir, CV (*me diu*, *te renya*, etc.). Més recentment, Lloret i Viaplana ja apuntaven que a la pràctica hi ha més variació, i establien la següent distribució per als pronoms febles singulars de la varietat "empordanesa" (274-75):²

(1)	Pr (m) # V-	[m] agafa	Pr (m) # C-	[mə] canta
	Pr (t) # V-	[t] agafa	Pr (t) # C-	[tə] canta
	Pr (s) # V-	[s] agafa	Pr (s) # C-	[sə] compra
	Pr (n) # V-	[n] agafa	Pr (n) # C-	[ən] canta
(2)	-V # Pr (m)	canta [mə]	-S # Pr (m)	canteu [mə]
	-V # Pr (t)	canta [tə]	-S # Pr (t)	mou [tə]
	-V # Pr (s) ³	_____	-S # Pr (s)	_____
	-V # Pr (n)	canta [n]	-S # Pr (n)	canteu [ən]

Les dades mostren com el pronom partitiu divergeix de la resta en presentar forma reforçada, és a dir, VC. Aquesta observació requeria una anàlisi més aprofundida del tema, que ara es presenta al llarg d'aquestes pàgines. A partir de dades noves, es pretén comprovar si realment les formes CV són les imperants a l'àrea esmentada i si el pronom partitiu es diferencia de la resta, o bé si, per contra, hi ha variació generalitzada entre les formes CV i VC. Si és així, caldrà analitzar tots els factors que puguin afavorir aquesta variació, ja siguin de caire lingüís-

1. Per a un repàs de les diverses posicions adoptades a l'hora de classificar dialectalment aquesta àrea, vegeu Adam.

2. Abans DeCesaris també havia fet alguna referència a la variació que presenten els clítics en aquesta varietat.

3. No s'inclou cap exemple de pronom reflexiu enclític perquè formes del tipus *comprí-se* i *comprin-se* no es fan servir en aquesta varietat —les formes habituals són *se comprí* i *se comprin*, respectivament.

ric (factors fonètics i sintàctics, bàsicament) o de caire extralingüístic (edat, nivell de formalitat de l'elocució, etc.). L'aspecte innovador d'aquest estudi és que, a diferència de l'escassa bibliografia precedent, no es basa en enquestes, sinó que parteix de dades provinents de converses espontànies enregistrades en dos corpus de naturalesa ben diferent: l'*Atlas lingüístic del domini català* (ALDC) i el *Corpus Oral Dialectal* de la Universitat de Barcelona (COD).⁴

NOVES DADES EN DOS CORPUS DIFERENTS: L'ALDC I EL COD

Els textos de l'ALDC foren recollits en el període que va de l'any 1965 al 1975. Es tracta de textos de llengua parlada espontània, enregistrats originàriament en cinta magnetofònica, que consisteixen en descripcions o narracions lliures sobre qüestions relacionades amb les activitats diàries del món rural en els territoris de parla catalana: feines tradicionals, costums populars, jocs, creences, anècdotes, fets singulars, etc. Pel que fa als criteris de selecció d'informants, majoritàriament se selecciona per a cada localitat un home d'edat avançada (entre 60 i 85 anys) i de nivell baix d'escolarització. Les poblacions escollides són més aviat petites, allunyades de la vida urbana de les ciutats.⁵

El COD parteix d'un punt de vista diferent. D'entrada, convé remarcar que es tracta d'un subprojecte del Corpus de la Universitat de Barcelona (CUB), el qual té per objectiu estudiar la variació de la llengua catalana contemporània des de les perspectives geogràfica, social i funcional. El COD és el corpus que recull la informació dialectal dels sis principals dialectes del català (rossellonès, català central, balear, alguerès, català nord-occidental i valencià). Com l'ALDC, conté un qüestionari de preguntes de tipus foneticomorfològic i una part final de mostres de parla espontània que pretenen reunir variació lèxica i validar les respostes de les preguntes. Aquesta informació és força més recent que la de l'ALDC, ja que es va recollir entre els anys 1994 i 1996.

Les dades del COD procedeixen de capitals de comarca. A cada localitat se seleccionen tres informants, homes i dones, de 30 a 45 anys (franja d'edat dels individus que no havien estat escolaritzats en català

4. Les dades de l'ALDC fan referència als etnotextos publicats a Veny i Pons. Les dades del COD s'han recollit en el marc dels projectes VALDIC (BFF2001-3798) i E COD (HUM2004-01504/FILO). Per a més informació, vegeu Lloret i Perea, i la pàgina web del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona: <<http://www.ub.edu/lincat>>.

5. Els enregistraments de l'ALDC consultats per dur a terme aquest estudi pertanyen a les poblacions de Maçanet de Cabrenys i Roses (Alt Empordà); Banyoles (Pla de l'Estany); Bassegoda, Oix i St. Privat d'en Bas (Garrotxa); Planòles (Ripollès), i Meranges (Cerdanya).

en aquell moment). Aquests informants havien d'haver nascut a la localitat seleccionada i, preferiblement, no haver fet llargues estades en altres indrets. D'altra banda, havien de pertànyer a una classe social mitjana i no tenir una formació acadèmica superior. Així doncs, el COD recull les dades que no eren tingudes en compte a l'ALDC, aquelles que provenen d'individus més joves que habiten zones urbanes i que, per tant, mostren una parla lingüísticament menys tradicional.

L'existència d'aquests dos corpus prou separats en el temps i amb una disparitat tan notable de criteris feia interessant posar en comú les dades de l'un i de l'altre, tot i que això suposés algun problema metodològic. Per començar, les diferents característiques dels textos fan que la proporció i la distribució dels clítics elicitats pels informants difereixin notablement d'un corpus a un altre. Els textos de l'ALDC no presenten gaires pronoms febles, ja que solen ser discursos descriptius o narratius sobre diversos aspectes del món rural tradicional, gairebé sense presència de l'enquestador. Els pocs pronoms que hi apareixen són majoritàriament reflexius i partitius. En canvi, en els textos del COD l'enquestador va formulant diverses preguntes per estimular la conversa de l'informant. Aquestes intervencions de l'interlocutor provoquen un augment de les ocurrencies dels clítics de 1a i 2a persona del singular i, per tant, un increment del nombre total de clítics.

D'altra banda, el nombre d'informants per població i el nombre de textos per informant també difereixen d'un corpus a un altre. De fet, a dins del mateix ALDC ja hi ha força desigualtat pel que fa a l'extensió dels textos i al nombre de textos per població. Cada localitat sol estar representada per un informant, però aquest pot haver elicitat des d'un fins a cinc textos de diversa llargària. Per exemple, l'informant de Maçanet de Cabrenys presenta cinc textos, alguns força extensos, mentre que l'informant de Bassegoda tan sols en presenta un de relativament curt. Les dades d'un i altre, doncs, no són proporcionals. En aquest aspecte, el COD és més equilibrat: cada localitat disposa de tres informants i cada informant ha elicitat un sol text d'aproximadament la mateixa extensió.

DISTRIBUCIÓ I OCURRÈNCIES DE LES FORMES VC I CV DELS PRONOMS FEBLES EN POSICIÓ PROCLÍTICA A L'ALDC I AL COD

Els textos orals del COD confirmen l'ús de formes CV al català central septentrional? Hi ha variació? Es manifesta alguna tendència de canvi entre les dades de l'ALDC i les del COD? Es detecta una progressiva estandardització de la parla? Aquestes eren algunes de les qüestions plantejades a l'hora de recollir les dades. Posteriorment, la comptabilització de les ocurrencies dels clítics presents als textos n'ha

proporcionat una resposta força inesperada: no hi ha cap informant del COD que utilitzi exclusivament les formes CV, i ni tan sols n'hi ha cap que utilitzi més formes CV que VC. Ben al contrari: la gran majoria presenten un predomini clar de les segones enfront de les primeres. Així doncs, sí que hi ha variació, però sempre a favor de la seqüència VC. I encara més sorprenentment, aquest predomini també es manifesta a l'ALDC.

Pel que fa al COD, dels 24 informants analitzats (tres per cada capital de comarca), tan sols n'hi ha dos —una dona de Banyoles i una de la Bisbal— que manifesten un cert equilibri entre les formes CV i VC, mentre que el nombre dels que només utilitzen formes VC s'eleva a vuit. Aquests últims es concentren majoritàriament entre els parlants de Puigcerdà, Ripoll i, sobretot, Sta. Coloma de Farners. La resta d'informants sí que usen clítics CV, però de manera clarament minoritària (entre una i cinc ocurrències per parlant aproximadament).

El predomini de les formes VC enfront de les CV queda perfectament il·lustrat a la taula següent, la qual recull el nombre d'ocurrències de les diverses variants dels clítics pronominals. Per tal que aquestes ocurrències es puguin comparar posteriorment amb les de l'ALDC, tan sols s'han inclòs a la taula les dades d'aquells informants que presenten una certa variació entre unes i altres formes. La taula completa, amb el nombre d'ocurrències de tots els informants, es pot consultar a l'apèndix.

(3) Ocurrencies dels clítics al COD

		<i>1a p. sing.</i>		<i>2a p. sing.</i>		<i>Reflexiu</i>		<i>Partitiu</i>	
		EM	ME	ET	TE	ES	SE ⁶	EN	NE
Figueres	MMB	13	1	4	4	12	1	3	
Banyoles	CBF	1			9	12	1 (+sibilant)		
Girona	JSPU	3	1	2	1	4	1+1 (+sib.)	2	
	JBV	9	3	11		6		3	

6. En aquesta casella s'assenyalen aquelles ocurrències en què el clític precedeix un verb començat amb el so [s], context en què la realització habitual és *se*.

La Bisbal	MPFB	3	1	1			1 + 1 (+sib.)	4	
	AMC	4	6	5	13	10		5	
Olot	AMQ			2		6	2		
	LRM	2				12	1 + 4 (+sib.)	7	
		35	12	25	27	62	6 + 7 (+sib.)	24	

La taula mostra com el clíctic partitiu no presenta ni una sola realització CV, dada rellevant que s'adiu amb les descripcions fetes per Lloret i Viaplana. També es pot observar que el clíctic *es* és el que té una freqüència més alta (62 ocurrències), mentre que la corresponent forma CV resulta ben escassa (tan sols 6 ocurrències, sense tenir en compte els 7 exemples de *se* + sibilant). La situació és diferent en el cas del clíctic de 2a persona del singular, l'únic que presenta un lleuger avantatge de realitzacions CV (27) respecte de VC (25). Així, per exemple, la informant CBF de Banyoles sempre usa la forma *te* i la informant AMC de la Bisbal fa servir aquesta forma gairebé el triple de vegades que *et*. El contrarexemple el proporciona l'informant JBV de Girona, que manifesta 11 ocurrències de *et* i cap de *te*.

Tal com ja s'ha esmentat, es fa difícil comparar aquestes dades amb les de l'ALDC, ja que les ocurrències dels clíctics són molt inferiors en aquesta última obra, la qual cosa relativitza els resultats que se'n puguin extreure. De totes maneres, hi ha coincidència en el predomini de les formes VC. Dels 10 parlants analitzats no n'hi ha cap que presenti un ús equilibrat de formes CV i VC. Tots manifesten un predomini clar de formes VC. La taula que apareix a continuació recull les ocurrències de les diverses variants dels clíctics.

(4) *Ocurrences dels clítics a l'ALDC*

		<i>1a p. sing.</i>		<i>2a p. sing.</i>		<i>Reflexiu</i>		<i>Partitiu</i>	
		EM	ME	ET	TE	ES	SE	EN	NE
Maçanet	BP					3	2	11	3
Planoles	JDC			2		3	1	2	
Bassegoda	PMG					3		1	1
Oix	ASP			2		2	1	1	
	JCS					1	1 (+sib.)	2	1
	JCV					8	5	1	
Roses	JCR					6	3	1	
Banyoles	JCSM					17	2	1	
St. Privat	MCA	11	1	2		2			
Meranges	FPT					7	2	3	
		11	1	6		52	16+1(+sib)	23	5

D'aquesta taula el que crida més l'atenció és la baixa proporció de clítics de 1a i 2a persona singular, aquells que manifestaven més realitzacions CV al COD: només n'hi ha 18 ocurrences en total, enfront de les 100 que comptabilitzava aquell corpus.

Si es posen en relació les taules (3) i (4), es pot observar que els únics clítics que admeten una comparació entre un i altre corpus són el reflexiu de 3a persona i el partitiu, ja que presenten un nombre similar d'ocurrences. En ambdós corpus les formes VC d'aquests pronoms són de llarg les predominants, però és destacable que a l'ALDC hi hagi més ocurrences CV d'aquests clítics que al COD.

(5)

	ES	SE	EN	NE
<i>ALDC</i>	52	16	23	5
<i>COD</i>	62	6	24	0

Així doncs, pel que fa a aquests dos pronoms, sí que s'observa un retrocés de les formes CV en els darrers temps. Els parlants d'edat avançada dels anys 60 i 70 encara podien utilitzar la forma *ne* en alguna ocasió, a diferència dels parlants de mitjan dels anys 90. I la forma *se* també resulta anecdòtica en aquests darrers. Aquesta evolució pot obeir al prestigi i a la influència creixent, sobretot a través dels mitjans de comunicació de masses, de l'estàndard central, els pronoms febles del qual tenen la forma VC. Però aquesta influència és l'única causa de la presència de clítics VC al català central septentrional? S'ha de tenir en compte que aquests clítics ja són els predominants entre els informants de l'ALDC, és a dir, entre una sèrie de persones grans que vivien en nuclis rurals, sense cap mena de contacte amb el parlar de les grans ciutats. Si aquests parlants haguessin registrat el mateix nombre de clítics de 1a i 2a persona del singular que els parlants del COD, com hauria quedat la proporció entre formes VC i CV? La balança s'hauria decantat cap als clítics CV? I si s'hagués pres en consideració una mostra més àmplia de parlants què hauria passat? Cal dir que és precisament en un text de l'ALDC on es registra l'únic exemple de la forma *mos* de 1a persona del plural, la qual ja no és vigent avui dia en aquesta zona. En qualsevol cas, el que sembla clar és que el català central septentrional no es caracteritza per un sistema de pronoms febles CV, sinó per un sistema amb un elevat grau de variació que es decanta cap a les formes VC i que, actualment, es troba en un estadi en què les realitzacions CV es concentren en els clítics de 1a i, sobretot, 2a persona del singular.

A banda de comptabilitzar les ocurrències dels clítics, el buidatge dels textos de l'ALDC i del COD també ha servit per anotar diverses característiques dialectals que distingeixen el català central septentrional d'altres parlants del bloc oriental: tancament del timbre de les vocals *e* i *o* (*paci[è]ncia*, *fl[ó]r*, *b[ó]*, etc.), elisions de *-s* en posició final de mot (*el dijou gras*, *la sabem pa gaire*, etc.), canvis de gènere (*la fred*, *el sang*, etc.), ús de les formes masculines del possessiu amb valor femení (*la meu mare*, etc.), el paradigma propi del present d'indicatiu del verb *ser* (*som*, *ets*, *ès*, *soms*, *sous* i *són*), ús d'altres formes verbals típiques (*diguem per diem*, *iré per aniré*, *correvia* o *corrvia* per *corria*, *séntot* per *sento*, etc.) o construccions negatives amb *pas*, entre d'altres trets.

Una de les hipòtesis de què es partia a l'hora d'emprendre aquest estudi era que com més particularitats dialectals manifestés un individu, més predilecció tindria per les formes CV, considerades tradicionalment com les més "genuïnes". Aquesta hipòtesi no s'ha confirmat. De fet, el buidatge dels textos ha demostrat que la presència d'una determinada realització dels clítics no implica l'ús de més o menys trets dialectals de la zona, i a la inversa. Pel que fa al COD, els tres infor-

mants d'Olot són els que manifesten un major nombre de característiques dialectals, tot i que presenten ben poques formes CV. A Figueres, per posar un altre exemple, l'informant JPO manifesta força més característiques de la zona que la informant MMB, i, en canvi, aquesta última és la que té més realitzacions CV.

Ara bé, també hi ha certes coincidències. Així, les poblacions de Puigcerdà, Ripoll i Sta. Coloma de Farners, aquelles que només presentaven formes VC, són les que ofereixen menys particularitats dialectals. Fins i tot, les variacions de timbre vocàlic, nombroses a la resta d'informants, són més aviat escasses, la qual cosa indica que aquestes àrees ja formarien part d'una zona de transició cap al català central. D'altra banda, convé destacar les dades de la informant AMC de la Bisbal. Es tracta del parlant que manifesta més ocurrencies CV, i alhora usa força trets dialectals diferencials. Precisament, al llarg de la seva conversa defensa la pervivència de les característiques dialectals de cada zona del domini lingüístic enfront de la difusió d'un estàndard uniformador. Mostra consciència de l'ús trets dialectals propis (per exemple, comenta que ella sempre diu [É]s i no [é]s) i ofereix un bon repertori de lèxic de la zona (*siglantana* 'sargantana', *quiquiriquic* 'rosella', *caua* 'ocell negre', *escalipatxo* 'gripau', etc.). Però, fins i tot en aquest cas, en què hi ha una defensa explícita del manteniment dels trets genuïns de cada parlar, la informant acaba utilitzant més clítics VC que CV.

A l'ALDC s'hi manifesten alguns trets dialectals que ja no són presents al COD: el tancament de les vocals *o* > *u* (*d[ú]s* per *d[ó]s*, etc.), la manca d'epèntesi dental en els grups N'R i L'R (*te[nr]je*, *ce[nr]es*, etc.) o l'ús de l'auxiliar *ser* en lloc d'*haver*. També són més nombrosos els exemples d'elisió de *-s* final. Ara bé, aquesta presència de trets dialectals no es correspon amb una major presència de clítics CV: ja s'ha comentat que no hi ha ni tan sols cap informant en què aquestes formes igualin les VC.

ANÀLISI DE LES DADES. TIPUS DE CONDICIONAMENTS (LINGÜÍSTICS I EXTRALINGÜÍSTICS) QUE PODEN AFECTAR LA REALITZACIÓ DELS CLÍTICS

Un cop descrites les dades, s'ha procedit a l'anàlisi dels factors que poden influir en les formes que adopten els clítics. En primer lloc, s'ha analitzat el context fonètic en què s'insereixen per tal de comprovar si la preposició o la posposició de la vocal neutra dels pronoms serveix per evitar l'adjacència de determinats segments consonàntics. Amb aquest propòsit s'han transcrit totes les oracions que contenien clítics i s'han classificat en funció del context fonètic anterior i posterior al

pronom. Pel que fa al context anterior, s'han fet tres grans grups atenent a si el clític estava precedit de pausa, de vocal o de consonant. En els dos últims casos s'han fet subclassificacions d'acord amb el segment vocàlic o consonàntic concret que precedia cada clític. Pel que fa al context posterior, és a dir, aquell que involucra el grup clític + verb, s'ha traçat una classificació d'acord amb el mode d'articulació i la sonoritat del primer segment consonàntic del verb (per exemple, segons si era oclusiu sord o sonor, fricatiu, nasal, etc.).

La constatació més evident que es desprèn de l'anàlisi dels contextos fonètics és que no hi ha cap tendència prou significativa a evitar l'adjacència de certs segments consonàntics a través de la inserció de la vocal neutra dels clítics. Com a màxim, s'observa el ja conegut rebuig envers el contacte de sibilants, tant entre el clític i el mot anterior com entre el clític i el verb següent.⁷

(6)

ALDC: - (.) əz'ɫawrə lə 'təɾə (.) 'ja pɾəpə'raðə pər səm'bra (.)
sə 'sɛmbrə l 'blat (.)⁸

Es llaura la terra ja preparada per sembrar, se sembra el blat. [Oix 33]

- (.)

əm'prez əs 'pasə pər unə: 'altrə 'kozə kə ŋ 'divən unəz 'βaryəs (.)

Emprés es passa per una altra cosa que en diuen unes bargues.
[Banyoles 47]

- (.) 'pwez əs 'pɔzə (.) 'soβrə 'ð unə (.) d ə'ki (.)

Pues es posa sobre d'una... d'aquí. [Meranges 14]

COD: - (.) sə 'sirku'laβə 'mol 'βe (.)

Se circulava molt bé. [La Bisbal MPFB]

- (.) i: əjə'βɔn'z ɛntrə 'ɛjz əs 'parlən əŋdə'lus (.)

7. Per a una anàlisi d'aquest fenomen vegeu Bonet i Lloret.

8. El símbol (.) de les transcripcions indica pausa.

I allavons entre ells es parlen andalus. [La Bisbal AMC]

- (.) əl βə'ɲələz əz 'βəl fuzju'na (.)

El Banyoles es vol fusionar. [Girona JSPU]

En canvi, l'adjacència d'altres segments idèntics no sembla representar cap problema especial. Així, per exemple, tot i que al COD hi ha 11 casos de la combinació [tə] + [ð], que podrien fer pensar en un intent d'evitar el contacte de coronals, la seqüència [(ə)d] + [d] també apareix exemplificada en 8 ocasions.

(7)

- (.) 'ez lu kə tə 'ðejə 'no (.)

És lo que te deia, no? [La Bisbal AMC]

- (.) əl'ɣunz 'βarəɲ 'fe 'ja tə 'ðik unə səmə'retə (.)

Alguns varen fer, ja te dic, una samarreta. [Banyoles CBF]

- (.) lu 'me impur'tan 'es kə d diβər'tɛ'ʃis (.)

Lo més important és que et diverteixis. [Girona JBV]

- (.) əd 'diwən (.) əl pə'al (.) lə ɣrə'nerə (.)

Et diuen el poal, la granera... [La Bisbal AMC]

En definitiva, l'única conclusió a què es pot arribar és que l'elevat grau de variació fa impossible trobar cap sistematicitat, de manera que no es pot establir cap context fonètic que actuï com a condicionant d'una determinada realització dels clítics.

En segon lloc, s'ha analitzat el context sintàctic. En aquest cas, s'han classificat les oracions en funció de la categoria morfosintàctica del mot anterior al pronom.

De l'anàlisi de la classificació resultant es desprèn que hi ha certes partícules que afavoreixen la realització VC dels clítics. En efecte, un elevat nombre de pronoms febles, tant de l'ALDC com del COD, s'eliciten darrere del complementador *que*, el qual pot encapçalar oracions subordinades de relatiu, oracions subordinades completives i atributives, interrogatives directes globals, o bé actuar com un simple

connector discursiu. En tots aquests casos hi ha un predomini gairebé absolut de clítics VC. A l'ALDC hi ha un sol exemple de forma CV darrere de *que* enfront de més de 15 casos de formes VC. I encara més significatives resulten les dades del COD: 3 ocurrencies de clítics CV contra més de 30 VC. Convé destacar que dos dels exemples CV d'aquest últim corpus pertanyen a la informant AMC de la Bisbal d'Empordà, que és la que utilitza un major nombre de clítics d'aquesta forma. Però tot i així, aquesta informant també presenta 4 seqüències *que* + (V)C. En aquest sentit, és interessant el contrast entre dues de les oracions que elicitia:

- (8) - [...], sinó que em penso que ells tampoc s'integren, [...]
 - Jo no te diré mai això ès, sinó te diré això é-, [...]

Totes dues són construccions adversatives, però només en la primera, on la partícula *sinó* va acompanyada d'un *que*, el pronom adopta la forma VC. És com si el clític estigués més atret per aquesta partícula que pel verb.

La mateixa situació es repeteix darrere de la conjunció copulativa *i*, tant si coordina dues oracions com si actua de mer connector discursiu, i darrere de la conjunció condicional *si*, tot i que els exemples no són tan nombrosos. Darrere de l'adverbi de modalitat *no*, hi ha més clítics CV, especialment al COD, però hi continua havent un predomini clar de formes VC.

És interessant remarcar que totes aquestes partícules són monosil·làbiques, i que tant el complementador *que* com les conjuncions *i* i *si* són clítics no pronominals, elements àtons que depenen fonològicament d'un mot veí.

Aquesta similitud amb els pronoms febles fa que es produeixi una mena d'atracció entre unes i altres partícules? La impressió que desprenen les frases següents del COD és que el clític no pronominal —i, fins i tot, l'adverbi *no*— necessita recolzar-se en la consonant del pronom feble, que passa a formar part de la mateixa síl·laba, cosa que no seria possible si el pronom adoptés la forma CV. Al cap i a la fi, sempre s'ha considerat que tots els clítics no pronominals són proclítics, és a dir, es recolzen sobre el mot següent.

- (9)
 - Són com unes fogueres però que (e)s fan al mig del carrer. [Figueres MMB]
 - Bueno, saps allò que (e)n diuen del del duro sevillano? [Figueres MMB]
 - La festa de les Mare de Déus perdudes, no, que (e)n diuen? Eh que (e)n diuen de les Mare de Déus perdudes? [Olot LRM]

- Lo més important és que (e)t diverteixis. [Girona JBV]
- La senyora que ve i (e)m diu, [Figueres MMB]
- Parlen amb ells i (e)s posen a parlar andalús, [La Bisbal AMC]
- Si (e)t possessis a comptar, doncs potser sí et surt a mil peles l'hora que jugues a tennis. [Girona JBV]
- Si tu creus que jo no (e)m mereixo tot el respecte, [Girona JBV]
- No, no (e)m dedico a fer mitja. [La Bisbal MPFB]

El lligam entre aquestes partícules i la realització VC dels clítics també es veu confirmat des del punt de vista dels universals lingüístics. En efecte, arran d'un estudi de Michael Cysouw sobre els clítics de persona, es té constància que una extensa tipologia de llengües —tant indoeuropees com caucàsiques o australianes— presenten una sèrie de contextos en els quals els clítics no es troben en la seva posició habitual, és a dir, l'adjacent al verb, sinó que són atrets per altres partícules recurrents. Aquests “cross-linguistic common person marking attractors”, com els anomena Cysouw, reflectirien un estadi primitiu en què els clítics haurien buscat el “suport” d'altres hostes diferents del verb, sobre el qual s'haurien acabat adjuntant en un estadi posterior. En qualsevol cas, la dada destacable és que entre aquestes partícules s'hi troben precisament les equivalents al complementador *que*, a l'adverbi negatiu *no* o a certes conjuncions com ara la condicional *si*. A més, s'hi troben altres elements que ocorren poques vegades als dos corpus analitzats en aquest estudi però que també manifesten una certa tendència a anar seguits per la realització VC dels clítics: la conjunció *perquè* (*Vénen perquè es fan massatge i es troben millor*, Figueres), alguns pronoms interrogatius (*Què et diré jo?*, *deu litres de llet*, Oix) o certs adverbis de temps i de lloc (*Un cop matat, després en mengem*, Olot; *Brossat aquí en diem*, Meranges).⁹

D'altra banda, un bon nombre de clítics CV estan associats a marcadors discursius, rutines de parla, és a dir, expressions més o menys fixades que van enllaçant les diverses parts del discurs. Aquest tipus d'expressions estereotipades són, juntament amb les frases fetes, les que solen presentar menys variació, ja que conserven fossilitzades formes antigues de la llengua.¹⁰

9. De fet, aquesta atracció dels clítics cap a certs elements diferents del verb ja es constata en el català antic, en alternances del tipus *Dimecres te veuran vs. Què't penses?* (Colomina, “Paradigmes” 572-73). També en el castellà antic els pronoms personals àtons podien aparèixer com a enclítics de pronoms relatius, adverbis, preposicions o conjuncions, molt sovint amb pèrdua de la vocal final: *Que's viesse*, *No-l cogieron*, *Siempre-t maldizré*, etc. (Menéndez Pidal 254, García de Diego 222).

10. Per exemple, en català central els clítics CV encara són presents en construccions del tipus *Com te dius?*, *Com ne diuen?*, *Déu te faça bo*, etc.

(10)

- Alguns varen fer, ja te dic, una samarreta. [Banyoles CBF]
- La veritat és que, ja te dic, són sales diferents, [Banyoles CBF]
- Però... esclar te vas normalitzant, [La Bisbal AMC]
- Les que parlen en castellà me refereixo, [La Bisbal AMC]

En tercer lloc, s'han analitzat possibles factors externs a la llengua que puguin afavorir una o altra realització dels clítics. Atès que les formes VC són les corresponents a l'estàndard central i també a la varietat de Barcelona, es pot pensar que la seva presència està afavorida per unes determinades circumstàncies extralingüístiques, diferents de les que propicien la realització CV.

D'una banda, s'han pres en consideració el sexe, l'edat, el nivell d'estudis i la professió dels informants. D'entrada, ja es pot dir que l'edat avançada de gairebé tots els informants de l'ALDC i el seu nivell d'estudis inferior respecte dels del COD no impedeixen que els clítics VC siguin els més usats. Ara bé, és cert que el poc contacte amb l'estàndard d'aquests informants pot explicar la presència relativament important, almenys amb relació al COD, de les formes *se* i *ne*. També pot ser indicatiu el fet que l'informant de més edat (BP de Maçanet de Cabrenys, 84 anys) sigui un dels que elicitava més clítics CV.

De totes maneres, cap dels factors extralingüístics esmentats no té una influència sistemàtica en la realització d'un determinat tipus de clítics.¹¹ Tanmateix, sí que és cert que, al COD, les formes CV es concentren bàsicament en tres informants —MMB de Figueres i, sobretot, AMC de la Bisbal i CBF de Banyoles— que tenen unes quantes característiques en comú: són dones, sobrepassen els 40 anys (a diferència de la majoria d'informants, que es mouen en els 30), tenen un nivell mitjà d'estudis (COU i algun curs posterior d'especialització) i tant els pares com el cònjuge són nascuts a la mateixa localitat o, com a màxim, a una localitat molt propera. És interessant que totes tres informants siguin dones, ja que aquesta dada contradiu en certa manera les afirmacions de molts estudis sociolingüístics, segons els quals les dones tenen un comportament lingüístic que les acostava més a les varietats estàndards prestigioses, mentre que els homes resten —comparativament— més propers a les varietats locals (Boix i Vila 66-69). Com ja s'ha esmentat, l'edat també té una certa incidència en la forma que adopten els clítics: els informants més grans tendeixen a utilitzar més formes CV. Aquesta tendència només es trenca de manera clara en un sol cas, concretament en l'informant LFA de Figueres, el qual, tot i ser el més gran del COD,

11. S'ha de tenir en compte, però, que caldria partir d'una base empírica molt més àmplia per obtenir uns resultats representatius. Així doncs, cal relativitzar aquestes conclusions.

utilitza una parla força estandarditzada i no elicitava cap clíctic CV. Aquesta aparent excepció s'ha d'atribuir al nivell alt d'estudis d'aquest individu (és enginyer industrial) i al fet que ha passat una temporada a Barcelona i una altra a Jaén. En aquest sentit, es pot destacar el comentari que li dedica un altre dels informants: "És que parla molt bé en Lluís!". Aquesta exclamació deixa entreveure els prejudicis lingüístics que sempre acaben afavorint la propagació de les formes més acostades a l'estàndard.

D'altra banda, també s'ha analitzat la influència que pot tenir el nivell de formalitat de l'elocució en la tria d'unes determinades realitzacions dels clíctics. La presència d'un qüestionari al COD destinat a obtenir informació sobre les formes que adopten els pronoms febles, tant aïlladament com en combinació, als diversos dialectes catalans ha permès comparar unes dades elicitades en un context més formal amb les dades que es desprenen de la parla espontània dels textos.

Tot i que en el qüestionari hi ha poques oracions que continguin un clíctic singular davant de verb començat amb consonant, es pot afirmar que es manté la tendència al predomini de les formes VC, i que, fins i tot, s'accentua en alguns parlants. La informant CBF de Banyoles és la que utilitza més clíctics CV en aquests contextos (quatre ocurrences en total): *Quan te rento estàs millor*, *Me va demanar la moto*, *Si te dona caramels torna-l'hi la meitat* i *Sempre se renta les dents*. Aquesta mateixa informant ja era una de les dues úniques del COD que presentava un ús equilibrat de formes VC i CV als textos informals. L'altra, la informant AMC de la Bisbal, no disposa de les dades de la part del qüestionari referent als clíctics.

L'informant JSPU de Girona, que elicitava quatre formes CV al llarg del text espontani, n'usa fins a tres a l'enquesta: *Cada dia me rëntot la cara*, *Quan te rento estàs millor* i *Si te dona caramels retorna-l'hi la meitat*. Observem, a més, que en la primera oració fa servir la forma de 1a persona del singular del present d'indicatiu típica del català central septentrional. Els altres dos informants de Girona no presenten formes CV, tot i que un d'ells manifesta una certa vacil·lació entre les construccions *Em va demanar* i *Me va demanar*. Les formes CV tornen a ser presents als tres informants de Figueres, malgrat que cada un només presenta dos exemples com a màxim.

La resta d'informants, pertanyents a la Bisbal, Olot, Puigcerdà, Ripoll i Sta. Coloma de Farners, no presenten cap forma CV (a excepció d'un cas aïllat a Ripoll). En canvi, alguns d'aquests parlants (DFM de la Bisbal, AMQ i PPC d'Olot, JCOP de Sta. Coloma) utilitzen la desinència [ut] o [uk] en algunes formes de 1a persona del singular del present d'indicatiu. Aquesta terminació està menys marcada que l'ús de clíctics CV? Els parlants no s'adonen que la fan servir mentre es concentren a evitar l'ús de formes pronominals que difereixin de les

corresponents a l'estàndard? En qualsevol cas, el contrast entre el manteniment de la desinència [ut] o [uk] i l'absència total de formes CV dels clítics demostra el fort arrelament que tenen en aquesta zona els clítics VC.

Finalment, aquestes dades confirmen algunes de les constatacions derivades de l'anàlisi dels textos espontanis. D'una banda, no es detecta ni una sola ocurrència de *ne* en cap de les respostes del qüestionari; en aquest sentit, són especialment representatives tres oracions de l'informant JPO de Figueres: *Cada dia me réntot la cara*, *Quan te réntot estàs millor* i *Dels tres cotxes només en réntot un*. De l'altra, cada vegada que un informant col·loca les partícules *que* i *no* davant dels clítics, aquests adopten la forma VC. En canvi, tal com ja s'ha esmentat, hi ha alguna ocurrència CV darrere de la conjunció condicional *si*, una altra de les partícules que solen atraure els clítics VC.

CONCLUSIONS

Els pronoms febles singulars del català central septentrional oscil·len entre la realització VC i la realització CV en posició proclítica, tot i que la primera és la predominant, a diferència del que havia postulat la poca bibliografia precedent que havia tractat aquest tema. El predomini dels clítics VC ja es detecta a l'ALDC i, posteriorment, es consolida al COD. Entre els dos corpus s'observa un retrocés de les realitzacions CV dels pronoms reflexiu i partitiu, els únics que poden ser objecte de comparació entre un i altre corpus perquè presenten un nombre similar d'ocurrències. El fet que el COD no contingui ni un sol exemple de la forma *ne* del pronom partitiu confirma que aquest clíctic té un comportament diferent de la resta, tal com havien establert Lloret i Viaplana a partir d'unes dades diferents de les preses en consideració en aquest estudi.

El treball també ha demostrat que la presència d'una determinada realització dels clítics no implica l'aparició de més o menys trets dialectals de la zona, i a la inversa. De totes maneres, és cert que on no hi ha variació entre clítics VC i CV, les altres característiques pròpies d'aquesta varietat també baixen considerablement. Les localitats on actualment es detecta aquesta baixa proporció de característiques dialectals típiques del sector septentrional són Ripoll, Puigcerdà i Sta. Coloma de Farners. Així, sembla que l'espai lingüístic tan controvertit que en aquest estudi s'ha optat per denominar català central septentrional està format bàsicament per les comarques de l'Alt i el Baix Empordà, el Gironès, el Pla de l'Estany i la Garrotxa, les quals comparteixen, en menor o major proporció, una sèrie de trets dialectals distintius. El Ripollès i la Cerdanya, per un costat, i la Selva, per l'al-

tre, formarien una zona de transició entre aquesta varietat i el català central pròpiament dit. Entre una varietat i l'altra, doncs, no hi ha un tall abrupte, sinó un *contínnum* dialectal.

D'entre els diversos factors lingüístics i extralingüístics, només el context sintàctic té influència en la forma que adopten els pronoms. Concretament, hi ha uns contextos específics que atrauen gairebé sistemàticament els clítics VC: la presència dels clítics no pronominals *que*, *i*, *si* i de l'adverbi negatiu *no* davant del pronom. Aquestes partícules monosil·làbiques de freqüència d'ús elevada actuen com una mena de "focus d'atracció" dels clítics, constatació que ha estat avalada des del punt de vista dels universals lingüístics, i en propicien la realització VC. D'altra banda, un bon nombre de clítics CV estan lligats a marcadors discursius.

A mesura que passi el temps, els clítics VC s'acabaran de generalitzar a tots els contextos? Es fa difícil de preveure, però certament aquesta és la tendència que es desprèn de l'observació que els parlants més grans del COD són els que utilitzen més formes CV, i que aquestes es concentren, almenys en part, en rutines de parla. En aquesta tendència hi juguen un paper fonamental els prejudicis lingüístics que afavoreixen la propagació d'aquelles formes corresponents a la varietat més "prestigiosa" de la llengua. De totes maneres, no s'ha d'oblidar que tradicionalment el parlar de les terres gironines també ha gaudit d'un prestigi reconegut: qui no ha sentit a dir allò que "el millor català és el que es parla a Girona"? I tampoc no s'ha d'oblidar que els clítics VC ja estan arrelats en aquesta àrea des de fa temps, independentment de la influència que hagi pogut exercir l'estàndard central.

ELISENDA CAMPMANY JANÉ
UNIVERSITAT DE BARCELONA

APÈNDIX

A. Taula completa amb les ocurrences de tots els informants del COD

		1a p. sing.		2a p. sing.		Reflexiu		Partitiu	
		EM	ME	ET	TE	ES	SE	EN	NE
Figueres	MMB	13	1	4	4	12	1	3	
	LFA	5		8		10	1 (+sibilant)	4	
	JPO	4		4	1	7		2	
Banyoles	CBF	1			9	12	1 (+sibilant)		
	PGG	1		2		12	1	3	
	JST					8		1	
Girona	JSPU	3	1	2	1	4	1+1 (+sib.)	2	
	JBV	9	3	11		6		3	
	NTA	5		11	1	4		6	
La Bisbal	MPFB	3	1	1			1+1 (+sib.)	4	
	AMC	4	6	5	13	10		5	
	DFM			1	1	4		1	
Olot	AMQ			2		6	2		
	LRM	2				12	1+4 (+sib.)	7	
	PPC	4		4		21		6	
Ripoll	NCC	4		1		3		8	
	OGP	6		12		6		2	
	REMF	2		1		3	1 (+sibilant)	3	
Puigcerdà	SPM			4		15	1 (+sibilant)	1	
	AMM	1		1		11		4	
	PVN	7		1		1	1 (+sibilant)		
Sta. Coloma	JOIG	4		12		1		4	
	JCOP	4		6					
	BCC	3		2		1		1	
		85	12	95	30	169	7+11 (+sib.)	70	

REFERÈNCIES

- ADAM, Montserrat. "El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia". Tesi doctoral. Barcelona: U de Barcelona, 2002.
- BOIX, Emili, i F. Xavier VILA. *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel, 1998.
- BONET, Eulàlia, i Maria-Rosa LLORET. "OCP effects in Catalan cliticization". *Catalan Journal of Linguistics* 1 (2002): 19-39.
- CAMPMANY, Elisenda. *Els clítics pronominals en posició proclítica al català central septentrional*. Treball d'investigació. Barcelona: U de Barcelona, 2004.
- COLOMINA, Jordi. *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*. Alacant: U d'Alacant, 1999.
- . "Paradigmes flexius de les altres classes nominals". *Gramàtica del català contemporani*. Dir. Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya. Vol. 1. Barcelona: Empúries, 2002. 535-82.
- CYSOUW, Michael. "The rise of person inflection with special reference to the Munda languages". Handout del treball presentat al 11th International Morphology Meeting. Vienna, 2004.
- . "Morphology in the wrong place: A survey of preposed enclitics". *Morphology and its Demarcations. Selected Papers from the 11th Morphology Meeting, Vienna, February 2004*. Ed. W. U. Dressler, Dieter Kastovsky i Franz Rainer. Amsterdam: John Benjamins, 2005. 17-37.
- DECESARIS, Janet A. "Epenthesis in Catalan". *Studies in Romance Languages*. Ed. Carol Neidle i Rafael A. Nuñez. Publications in Language Sciences 25. Dordrecht: Foris, 1987. 79-92.
- GARCÍA DE DIEGO, Vicente. *Gramática histórica española*. Madrid: Gredos, 1970.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón. *Manual de gramática histórica española*. Madrid: Espasa-Calpe, 1958.
- LLORET, Maria-Rosa, i Maria Pilar PEREA. "A report on the *Corpus Oral Dialectal del Català Actual (COD)*". *Dialectologia et Geolingüística* 10 (2002): 59-76.
- LLORET, Maria-Rosa, i Joaquim VIAPLANA. "Els clítics pronominals singulars del català oriental: una aproximació interdialectal". *Estudis de llengua i literatura catalanes XXXII. Miscel·lània Germà Colón* 5 (1996): 273-309.
- VENY, Joan. *Els parlars catalans: Síntesi de dialectologia*. Palma de Mallorca: Moll, 1982.
- VENY, Joan, i Lúdia PONS. *Atles lingüístic del domini català. Etnotextos del català oriental*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998.